

CAREL PEETERS

HET
EIGENWIJZE
POTLOOD

20 LITERAIRE
TEKENAARS

DE HARMONIE

INHOUD

Vooraf 7

De twee bedwelmingen 9

OVER PETER VOS

Kinderlijke luciditeit 23

OVER SAUL STEINBERG

Het inventieve duikelmannetje 37

OVER WILLEM VAN MALSEN

Je ziet niet wat je ziet 49

OVER JEROEN HENNEMAN

Idyllische verschrikkingen 63

OVER HENRY DARGER

Goede, geen slechte tijden 75

OVER EVER MEULEN

Geen lijntje dat zomaar aan de wandel gaat 87

OVER PHILIPPE PETIT-ROULET

De geletterde Gesamtkünstler 99

OVER JOOST SWARTE

De wereld als speelkamer 113

OVER WALTER TRIER

Een lachende pessimist 127

OVER WILHELM BUSCH

Modernistisch nostalgicus 139

OVER FLOC'H

Pooh en het dolce far niente 151

OVER ERNEST H. SHEPARD

Gehakt maken van verwachtingen 163

OVER GLEN BAXTER

Laconiek venijn 175

OVER DAVID LEVINE

Eigenzinnig universeel 187

OVER DICK BRUNA

De literatuur op de hielen 199

OVER HANS TRAXLER

Goedgeklede spanningen 211

OVER BENOÎT

Verhalende portretten 225

OVER SIEGFRIED WOLDHEK

Melancholieke confetti 239

OVER SEMPÉ

A comedy of manners 251

OVER PETER VAN STRAATEN

Coda 264

Verantwoording 269

VOORAF

Jarenlang kwamen de boeken van de tekenaars die ik graag om mij heen had zo'n beetje overal terecht. Een speciale boekenkast had ik er niet voor. Ik voelde een vage weerstand tegen het idee dat de boeken van eigengereide geesten als Max Beerbohm, Peter Vos, David Levine, Topor, Karl Arnold, Kamagurka of Glen Baxter keurig op alfabet in een eigen humoristisch tekenaarsuniversum bij elkaar zouden staan. Alsof ze tot een bepaalde groep behoorden en niet meer alleen zichzelf waren. Ze konden zich beter enigszins anarchistisch door alle andere boeken heen ophouden. Dan zouden ze ook meer aan hun karakter beantwoorden en aan de manier waarop ik met ze omging: tussen alles wat ik lees, bestudeer, raadpleeg en doorblader dringen ze zich van tijd tot tijd ellebogend op in mijn aandacht.

Maar voor *Het eigenwijze potlood* moest de in de loop der jaren aanzwellende verzameling toch eens bij elkaar komen en schouder aan schouder voor een tijdje een eenheid vormen. Hoewel stuk voor stuk uitgesproken individuen hebben ze één ding gemeen: ze gaan volledig hun eigen gang en trekken zich niets aan van stromingen of richtingen. Het is alsof hun talent, stijl en originaliteit organisch uit ze voort is gekomen, tegelijk met een satirische, filosofische of bezorgd-vermakelijke kijk op de wereld. Ze willen al tekenend iets gezegd hebben: een lach veroorzaken, een voorkeur laten blijken, een inzicht doorgeven, voor een mentaliteit staan of alleen maar verslag doen van wat er specifiek in dat hoofd opkomt. Het zijn steevast de originelen die eruit springen, de eigenwijzen die zich onttrekken aan de gelikte stijlen en de commerciële verwachtingen.

Het gaat in deze twintig beschouwingen over gestileerde eigenwijsheid. Om kunstenaars mét eigenschappen. Deze tekenaars hebben een onvervreembare eigen stijl ontwikkeld, ze hebben ideeën

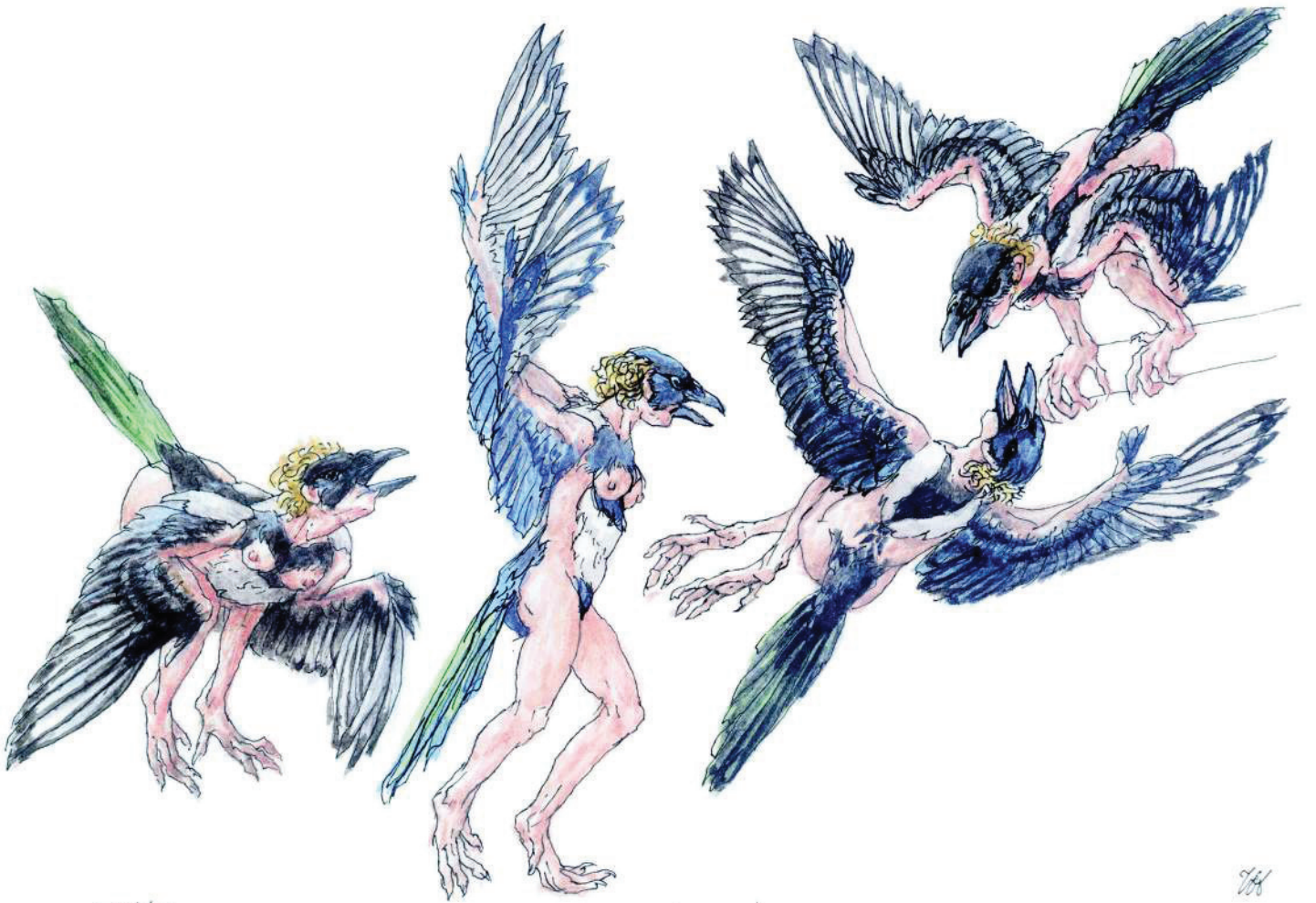
HET EIGENWIJZE POTLOOD

en bezitten een combinatie van geest en wijsheid. En een hand die dit alles tot leven kan laten komen. Op de basisschool zat een jongen naast mij die alles kon tekenen. Uit mijn linker ooghoek keek ik daar elke dag met onverholven afgunst naar.

De twee bedwelmingen

OVER
PETER VOS

7.VI.03

PIERUS' DOCHTERS

JK

f het nu om mensen of dieren ging, Peter Vos was in zijn tekeningen voortdurend aan het vermommen, om-draaien, transformeren en verkleden: dieren die menselijke dingen doen, mensen die dierendingen doen, mensen die in vogels veranderen, wezens die half dier, half mens zijn, mensen die in een satirisch beestenkarakter veranderen (klavierleeuw, kloothommel). Hij was een Pulcinel, de komische bediende uit de commedia dell'arte die aan alles een fantasierijke wending moest geven. Met een handtekening in de vorm van een Pulcinel ondertekende hij vaak zijn brieven.

Eind jaren vijftig sorteerde de toenmalige uitgever van De Arbeiderspers Theo Sontrop nog brieven op het postkantoor van Amsterdam. Op een dag herkende hij een met vogels versierde envelop als afkomstig van Peter Vos, net als hij oud-leerling van het St. Bonifatiuslyceum in Utrecht. Peter Vos was inmiddels student aan de Rijksakademie, Sontrop zat in de redactie van het studentenweekblad *Propria Cures*. Hij vond dat *Propria Cures* wel een vaardig en geestig tekenaar als Peter Vos kon gebruiken. Dat dacht Rinus Ferdinandusse ook toen hij als redacteur van *Propria Cures* was overgestapt naar *Vrij Nederland* (VN) en Vos vroeg mee te gaan. In het begin maakte Vos getekende grappen voor de rubriek 'Vrij Blijvend', die later 'Terzijde' zou gaan heten. De rubriek bestond nog uit pastiches en parodieën geschreven door Ferdinandusse en Hugo Brandt Corstius, en niet uit de volle kolom oneliners van Toon Verhoeven waarmee de rubriek later vermaard zou worden. VN-lezers lazen hem altijd als eerste ('Als je van lezen houdt is de Tros een goede omroep'). In die verzuilde tijd kon een tekening van Peter Vos nog voor de nodige commotie en ingezonden brieven zorgen. Zoals de tekening in het kerstnummer van het jaar 1960. Het is kerstavond en we zien Jozef op het moment dat een engel hem laat weten dat er een kindje is geboren. 't Is een jongen!' juicht de engel. En toen in 1964

de aflevering 'Beeldreligie' van het satirische televisieprogramma *Zo is het toevallig ook nog eens een keer* zo veel verontwaardiging had gewekt, maakte Peter Vos de tekening van de man die voor de televisie zit en zijn vrouw roept: 'Mien, kom. Het is weer kwetsen.'

Zijn bijdrage aan 'Terzijde' bestond uit het tekenen van de wekelijkse leeuw. Die werd zo'n vaste verschijning dat je hem bijna over het hoofd zag. Maar wie dat niet liet gebeuren, zag de mens vermomd als leeuw elke week vechten tegen de aanvallen van het leven. Hij nam in de loop der tijd elke denkbare manhaftige pose aan. De leeuw werd met alles geconfronteerd, elke ochtend al meteen met zichzelf in de spiegel, en verder in de loop van de dag met allerhande tegenstanders die hij niet zelden met een zwaard te lijf ging, tot hij zich bedacht. De leeuw van Vos ging het leeuwtje heten, want hij streed meer tegen zijn eigen verlegenheid, angst en vrees dan tegen de dagelijkse wereld, die hem toch te vlug af was. Het leeuwtje werd een antiheld die iedereen vanwege zijn robuuste hardos wel op het eerste gezicht afschrikte, maar van wiens benauwde borst je ging houden wanneer je hem beter leerde kennen.

Ook al was Peter Vos de vrolijkheid zelve (hij zei eens dat hij niet wist hoe hij aan 'zijn toevallige vrolijkheid' kwam), in aanleg was hij schuw en verlegen. Hij wist hoe hij dat kon maskeren. Hij dronk dan het een en ander. Of hij ging zenuwachtig en beweeglijk in de aanval en overrompelde je met zijn ongedwongen eruditie. Dan kwam het ene na het andere treffende citaat of gedicht tevoorschijn, uit verschillende talen, tot en met Italiaans, geleerd op de Rijksakademie. Zoals hij zijn leeuwtje elke week een andere martiale pose liet aannemen, zo gaf hij zichzelf en de menselijke figuren in zijn vrije tekeningen altijd iets waarmee ze zich optuigden: een kostuum, een uniform, een sjerp, een masker, een toga, of alleen maar een hoop lappen. Op de tekening 'De gemaskerde dag' in *Villa Uitzicht* doet Vos met mens en dier wat Christo met gebouwen doet, hij pakte ze in: de hond, de mus, de oude man, zelfs de takken en de

blaadjes van de boom worden in lappen gewikkeld. De psychoanalyse staat machteloos.

Dieren krijgen bij Peter Vos kleren aan en worden half mens. Alleen de mus valt daarbuiten. De mus tekent hij in zijn low-profile-status meestal naturel. In de brieven aan Renate Rubinstein, die we kennen uit *Getekende brieven*, worden ze in al hun realisme als confetti tussen de zinnen en woorden gestrooid. Anders dan in het kleine leven van de mus moet in het grote leven van de eksters, reigers, kluten en zwanen geleefd en gestreefd worden. Daarvoor zijn maskers nodig. Daar doen de mussen niet aan, daar zijn ze te bescheiden voor, ze scharrelen meer dan dat ze een beetje geordend leven. Alle andere vogels geeft Vos algauw menselijke trekjes. Een

DD 4. IV. EILAT - VELDSCHOOL

(braamsluiper) Dekens en het haregje al ge l.g.d. Buiten:
 (bruulouw) het mergen lieht. De derde morgen
 kokmeenu filer en je heet je gewoosten al geveurd.
 hep Schreyft op en put gestaten, + verslag van
 horing zuifer justeren; zo kort mogelijk, want je
 Witkop tapuit loort en ziet je mo dellen zidam
 waestijn leeuwrik vlieten, staan en wilt zo gauw
 Zwartstaart mogelijk aan de gang; Witkop tapuit
 Zwarte oolenaar zo zwart zo zwart in dit diebare
 Gele kwikstaart lieht, zijn gul zige mo-
 * Witte kwikstaart toriek vlucht; stand en lang. Korte
 Zwarte wouw regel (veel tijd heet hij niet) met leeuw-
 kaspische pterier riken timbre Woestijn leeuwrik
 Boerenzwaluw Land kle wrij op't sand loopt
 huiszwaluw en staat. Hep onder de 2-oren die
 Oeverzwaluw vlijtig naar eten loort.
 Isalbetapuit Sedoreen is bezig en
 tapuit niemant hoelt zich af
 bruin keelstolaan te vragen waarom. Oek jy niet,
 roenotapuit eerst alles tekenen, dan zien
 bruin ord. wie later wel, waarom + bestaat
 bruine kiekendief (de + ilberkaupt het aat)
 byender Zwartstaart lepend,
 blonde tapuit krasheid en dan
 poelruiter de stoelstand met gevraide
 Dieht kluit waizer achter zich. Het
 tuxeluur getie van de braam-
 groenpootruiter sluijpers, die, op sein
 mantelmeuw nog energie voor snutte over-
 kleine zilvervrijer hebben, elkaar uitschelden,
 thuismus achterloffen en twee zelfs die
 spaanse mus vechten uit de boom vallen
 Dimpiper Dan komen de orvit bologen maar buiten
 * kotteerleuwe. met mesafs en momentaal
 onverplichtende conversatie
 als gettsiep.

Je weet niet hoe
 je moet vliegen, maar
 het bewonderen gaat vanzelf.
 Bruinmekeraal vliegt door de mbr-
 gen, zo gehuld, zo vanzelf-
 sprekend.

